

مهروماه

هومان

مرکز تخصصی علوم انسانی

• درسنامه‌های جامع و کامل مطابق با رویکرد امتحان نهایی

• بیش از ۲۴۰۰ سؤال متنوع امتحانی

خلاصه کپسولی

۲۳ کاربرگ امتحانی +

به نام خدای مهربان

• برای دریافت آخرین
امتحان نهایی
این کد رو اسکن کن.

سؤالات کوتاه پاسخ

۵۸. مشهورترین نمونه تاریخ‌های سلسله‌ای را نام ببرید.
۵۹. مشهورترین تکنگاری اثر چه کسی است؟
۶۰. برجسته‌ترین منظومه حماسی و تاریخی چه نام دارد؟ متعلق به کیست؟
۶۱. سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها جزو کدام دسته از منابع تاریخی هستند؟
۶۲. برجسته‌ترین کتاب سیاست‌نامه متعلق به کیست؟
۶۳. بررسی متون تقویمی، گاه‌شماری و فلسفی چه اطلاعاتی درباره گذشته ارائه می‌دهند؟
۶۴. نوشته‌های روی سکه‌ها چه اطلاعات مفیدی ارائه می‌دهند؟

تعریف اصطلاحات یا مفاهیم تاریخی

۶۵. تکنگاری:
۶۶. سفرنامه‌ها:

مقایسه پدیده‌های تاریخی

۶۷. تاریخ‌های محلی و تاریخ‌های منظوم را مقایسه کنید.

اظهارنظر و قضاوت

۶۸. به نظر شما، انگیزه اصلی نویسندگان کتاب‌های تاریخ‌های محلی چه بود؟
۶۹. به نظر شما، هدف از نگارش تاریخ‌های سلسله‌ای چه بود؟
۷۰. به نظر شما، سفرنامه‌ها چه اطلاعاتی درباره تاریخ ایران دوران اسلامی به دست می‌دهند؟

توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی

۷۱. از جمله منابع مهم پژوهش در گذشته، کتاب‌های تاریخی هستند. انواع آن را نام ببرید.
۷۲. کتاب‌های تاریخی که به اشاره فرمانروایی نوشته می‌شدند یا مختص به سلسله‌ای خاص بود، چه نامیده می‌شدند؟

کاربست شواهد و مدارک تاریخی

- متن زیر را که از سفرنامه ناصر خسرو انتخاب شده مطالعه کنید و به پرسش‌های داده‌شده پاسخ دهید.
- «نهم محرم به قزوین رسیدم. باخستان بسیار داشت، بی‌دیوار و خار و هیچ مانعی از دخول در باغات نبود و قزوین را شهری نیکو دیدم. بارویی حصین و کنگره بر آن نهاده و بازارهایی خوب، مگر آنکه آب در وی اندک بود و منحصر به کاریزها در زیرزمین و رئیس آن مردی هلوی بود و از همه صناعات که در آن شهر بود، کفشگر بیشتر بود.»
۷۳. متن بالا جزو کدام دسته از منابع تاریخی است؟
 ۷۴. متن بالا از چه کتابی انتخاب شده است؟
 ۷۵. در متن بالا ناصر خسرو به توصیف کدام شهر پرداخته است؟

سؤالات تشریحی (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی)

۷۶. ویژگی‌های تاریخ‌های عمومی دوران اسلامی را بنویسید.
۷۷. تاریخ‌نگاری به صورت تکنگاری از چه زمانی و با چه هدفی مرسوم شد؟
۷۸. مشهورترین تکنگاری تاریخی را نام ببرید.
۷۹. نمونه‌ای از نوشته‌ها و کتاب‌های جغرافیایی را نام ببرید.
۸۰. کدام‌یک از شاعران در شعرهای خود به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند؟
۸۱. کتاب‌های سیاست‌نامه حاوی چه موضوعاتی هستند و چه اطلاعاتی ارائه می‌دهند؟
۸۲. اندرزنامه‌ها بیشتر به چه مسائلی می‌پردازند؟ مشهورترین اندرزنامه را نام ببرید.
۸۳. منظومه‌های حماسی و تاریخی در کدام دسته از کتاب‌های تاریخی قرار دارند؟ با ذکر مثال توضیح دهید.
۸۴. اطلاعات ارزشمندی که جهان‌گردان درباره تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها ارائه می‌دهند در کدام دسته از منابع نوشتاری قرار می‌گیرد و چه ویژگی‌هایی دارد؟
۸۵. دلیل اهمیت متون نظم و نثر ادبی چیست؟

۲۰+ سوالات ۲۰ ساز

۸۶. فرض کنید دانش آموزی هستید که می‌خواهید به زندگانی حضرت موسی و حوادث تاریخی او بپردازید؛ سراغ کدام گونه از کتاب‌های تاریخی می‌روید؟ چرا؟

۸۷. نسبت تیمور گورکانی به کتاب نواب تیمور در کدام گزینه مطرح شده است؟

- (۱) تاریخ بیهقی ← سلطان محمود غزنوی
 (۲) تاریخ سیستان ← تیمور گورکانی
 (۳) تاریخ طبری ← سلطان محمود غزنوی
 (۴) سیاست‌نامه ← تیمور گورکانی

۸۸. در تاریخ دهم خواندید که کنفوسیوس درباره اخلاق و مناسبات میان فرما ترا و مردم سخن گفته است. به نظر شما کدام منبع تاریخی (دوره ایران اسلامی) شبیه عقاید کنفوسیوس است؟

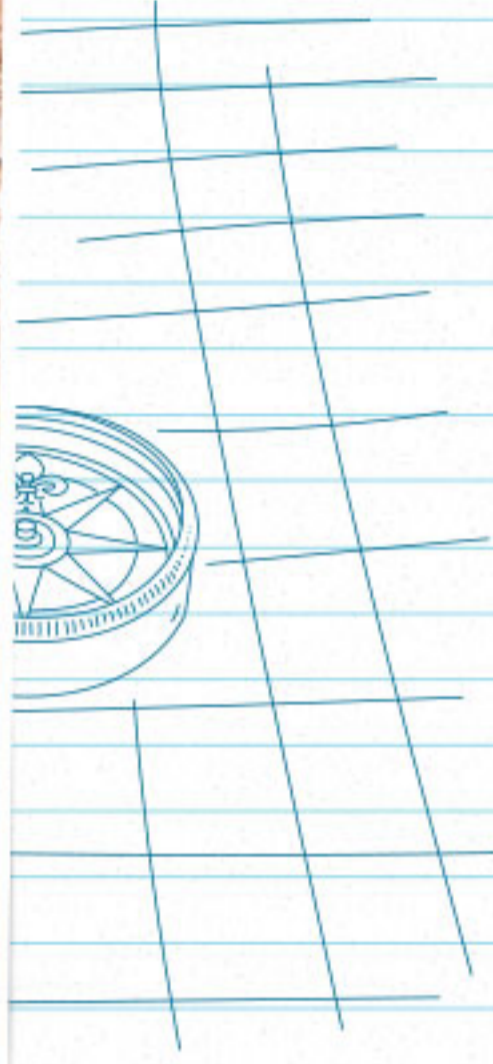
۸۹. یک دانش آموز می‌خواهد درباره عقاید انتقادی در دوره سلجوقی تحقیق کند و نیز بداند که سلاطین سلجوقی چگونه حکومت می‌کردند؛ به ترتیب موارد کدام گزینه مورد استفاده این دانش آموز خواهند بود؟

- (۱) قصیده نامه اهل خراسان - قابوس‌نامه
 (۲) گلستان سعدی - قابوس‌نامه
 (۳) گلستان سعدی - سیاست‌نامه
 (۴) قصیده نامه اهل خراسان - سیاست‌نامه

بخش دوم

پاسخ نامه

پاسخ سؤالات درس ۱

۱. درست

۲. نادرست: آثار شفاهی جزو منابع غیرنوشتاری است.

۳. الف ۲ ب ۳ د ۴ ه ۷ شفاهی

۴. أحد / چالدران ۸. گزینۀ «۴»

۵. غیرنوشتاری ۹. گزینۀ «۱»

۶. باستان‌شناسی / معماری

۱۰. ۱. محوطه‌ها و بناهای تاریخی ۲. ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان ۳. آثار شفاهی

۱۱. به مورخان در زمینه فهم عمیق ترو بازسازی دقیق تر گذشته‌ها کمک می‌کنند.

۱۲. گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند.

۱۳. ۱. انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی و تخیلی ۲. لطیفه‌ها ۳. انواع شعر نظیر دوبیتی

۱۴. متون نظم و نثر ادبی گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند:

زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج

در هر عصری، کم‌وبیش در شعر شاعران و نویسندگان آن عصر انعکاس

می‌یابند. همچنین بسیاری از شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در

قصیده نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش

به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمانه خود را نقد کرده‌اند.

۱۵. کتاب‌های سیاست‌نامه اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات

حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه

می‌دهند. سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی،

یکی از برجسته‌ترین این آثار است.

اندرزنامه‌ها بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم

می‌پردازند. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته

عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

۱۶. اطلاعات بسیار بالاهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت،

آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی، راه‌ها، کالاها، قلعه‌ها، برج‌ها،

بندرها، رودها و دریاها، پایتخت‌ها، ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان و حدود و

سرحدات و مرزهای سرزمین‌ها و حکومت‌های محلی ارائه می‌دهند.

۱۷. کتاب‌های سیاست‌نامه اطلاعاتی سودمند درباره شیوه کشورداری، مناسبات

حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی

ارائه می‌دهند.

۱۸. ۱. منابع غیرنوشتاری ۲. مراجع و منابع نوشتاری

۱۹. ۱. کتاب‌های تاریخی ۲. سفرنامه‌ها ۳. نوشته‌های جغرافیایی ۴. ادبیات

و متون ادبی ۵. سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها ۶. سایر نوشته‌ها

۲۰. انواع پوشاک، جواهرات، ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل‌ونقل،

اشیای هنری مثل مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ‌افزارها،

وسایل خانگی

۲۱. مکان‌های تاریخی مثل غار حرا، کوه احد یا دشت چالدران، هر کدام به‌عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند. آثار و بناهای تاریخی مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به‌طور کلی آثار ساختمانی و معماری، نظیر کاخ‌ها، کاروان‌سراها، قلعه‌ها و برج‌ها، زیارتگاه‌ها، مقبره‌ها، پل‌ها و جاده‌ها، آب‌انبارها، مساجد و کلیساها، معابد و خانقاه‌ها، بنادر و اسکله‌ها و روستاها و شهرهای قدیمی.

۲۲. اصفهان

۲۳. اهل اصفهان که شیوه حمیت داشتند و مرگ را بدان زبونی و خواری ترجیح می‌نهادند، داستان این تطاول را با رئیس خود در میان آوردند و می‌گفت من شبانگاه طبل می‌نوازم چون بانگ آن شنیدند هر کس در میهمان خود درآویزد و چنان که خواهد خون وی بریزد.

۲۴. کتاب «عجائب المقدور فی نواب تيمور»

۲۵. تک‌نگاری

۲۶. این دسته از آثار نیز برای مورخان به‌نوبه خود از منابع بسیار موثق محسوب می‌شوند: نظیر: انواع پوشاک، انواع جواهرات ابزارهای کشاورزی، ظروف، وسایل حمل‌ونقل، اشیای هنری مثل مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، سازهای موسیقی، جنگ‌افزارها، وسایل خانگی و در مجموع تمام دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته، گواه روشنی بر نوع فرهنگ و عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند. این رو، بررسی این آثار که به‌طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته، در اختیار مورخان می‌گذارند.

۲۷. کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های مختلف اجتماعی در دوره‌های مختلف می‌کند.

۲۸. ۱. تاریخ‌های عمومی ۲. تاریخ‌های محلی ۳. تاریخ‌های سلسله‌ای ۴. تک‌نگاری ۵. تاریخ‌های منظوم

۲۹. انواع دیگری از تألیفات با نام طبقات، انساب و فرهنگ‌های زندگی‌نامه‌ای نیز حاوی اطلاعات مفید تاریخی‌اند.

اسناد بر جای مانده از دیوان‌های حکومتی سلسله‌ها، نظیر فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی و منشآت (نامه‌ها) نیز از منابع و مراجع مهم تاریخی محسوب می‌شوند. متون قدیمی و گاه‌شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی نیز می‌تواند به‌منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های تاریخی، مورد توجه و مطالعه مورخان قرار گیرند. نوشته‌های روی سکه‌ها نیز اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

۳۰. تاریخ‌های عمومی: چون در قرن سوم رواج یافتند.

۳۱. گزینۀ «۲»: کتاب ابن عرب‌شاه، عجائب‌المقدور فی نواب تيمور، از نوع تک‌نگاری‌ها و مربوط به دوران فرمانروایی تيمور است.

۳۲. به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های مختلف اجتماعی در دوره‌های مختلف کمک می‌کند.

۳۳. نادرست: تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.

۳۴. درست

۳۵. نادرست: از معروف‌ترین آثار تاریخی محلی می‌توان به تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ قمری اشاره کرد.

۳۶. درست

۳۷. درست

۳۸. نادرست: کتاب‌هایی با عنوان مشترک المسالك والممالك تألیف نویسندگان مختلف از جمله اصطخری از نوشته‌های جغرافیایی به حساب می‌آید.

۳۹. نادرست: از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

۴۰. ۱ ج ۲ ب

۴۱. آفرینش عالم / حضرت آدم و دیگر پیامبران

۴۲. کیومرث / دوره ساسانیان

۴۳. نظامی / جغرافیایی

۴۴. رویدادهای تاریخی

۴۵. نوشتاری

۴۶. اهل خراسان / بوستان و گلستان

۴۷. اخلاق کشورداری / مناسبات اخلاقی

۴۸. طبقات / انساب

۴۹. کتاب‌های تاریخی

۵۰. گزینه ۲

۵۱. گزینه ۳

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه ۱: می‌تواند درباره تاریخ‌های عمومی درست باشد.

گزینه ۲: مربوط به تاریخ‌های منظوم است.

گزینه ۴: مربوط به تاریخ‌های عمومی است.

۵۲. گزینه ۲

۵۳. گزینه ۴

۵۴. گزینه ۱

۵۸. تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی

۵۹. عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور) تألیف ابن‌عربشاه درباره تیمور

۶۰. شاهنامه، اثر گران‌سنگ و بلندآوازه حکیم ابوالقاسم فردوسی

۶۱. منابع نوشتاری

۶۲. سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی

۶۳. می‌تواند به منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های تاریخی مورد توجه قرار گیرند.

۶۴. اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

۶۵. این نوع تاریخ‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه، توصیف و ثبت و ضبط می‌کردند. از مشهورترین تک‌نگاری‌ها می‌توان به عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور) تألیف ابن‌عربشاه درباره تیمور اشاره کرد.

۶۶. سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌های از اطلاعات ارزشمند درباره تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی که دیده‌اند، از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

۶۷. تاریخ‌های محلی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و نیز جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است. انگیزه اصلی نویسندگان این دسته از کتاب‌های تاریخی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است. از معروف‌ترین آثار تاریخی محلی می‌توان به تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، در موضوع تاریخ سیستان از ایام قدیم تا سال ۷۲۵ ق اشاره کرد. تاریخ‌های منظوم، منظومه‌هایی حماسی و تاریخی است که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت و در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم کشیدند. از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی، شاهنامه، اثر گران‌سنگ و بلندآوازه حکیم ابوالقاسم فردوسی است. ۶۸. هدف آن‌ها ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.

۶۹. فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.

۷۰. سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌های از اخبار و اطلاعات بسیار بالارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند، از جمله ایران به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

۷۱. ۱ تاریخ‌های عمومی ۲ تاریخ‌های محلی ۳ تاریخ‌های سلسله‌ای ۴ تک‌نگاری ۵ تاریخ‌های منظوم

۷۲. تک‌نگاری‌ها و تاریخ‌های سلسله‌ای

۷۳. سفرنامه

۷۴. از سفرنامه ناصر خسرو

۷۵. قزوین

۷۶. مؤلفان این دسته از آثار، نگارش تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند. پس از آن تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث آغاز و به پایان دوره ساسانیان ختم می‌کردند. در ادامه رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت و ضبط می‌کردند.

۷۷. از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه توصیف و ضبط می‌کردند.

۷۸. عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌انگیز) تألیف ابن‌عربشاه درباره تیمور

۷۹. کتاب‌هایی با عنوان مشترک المسالك و الممالك تألیف نویسندگان مختلف از جمله اصطخری

۸۰. بسیاری از شاعران مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده‌نامه اهل خراسان، سعدی در بوستان و گلستان و حافظ در دیوانش

۸۱. درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی

۸۲. به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازند. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری اشاره کرد.

۱۰۶. گزینه ۳»

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه ۱»: مربوط به سنجش اعتبار راوی است و نه خود روایت.

گزینه ۲»: جزو معیارهای سنجش خبر تاریخی است، اما مهم‌ترین و مؤثرترین نیست.

گزینه ۴»: این گزینه هم مربوط به سنجش روایت‌کننده است.

۱۰۷. گزینه ۴»

۱۰۸. ۱) سنجش اعتبار و نقد راوی ۲) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی

۱۰۹. ارزش و اعتبار خبری که راوی آن، خود به‌طور مستقیم شاهد رویداد بوده، به‌مراتب از خبری که روایت‌کننده آن را از دیگران نقل کرده، بیشتر است.

۱۱۰. مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد

۱۱۱. علم باستان‌شناسی

۱۱۲. مطالعات بین‌رشته‌ای

۱۱۳. علوم تجربی، به‌ویژه علوم‌ی مانند شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن

۱۱۴. در این مرحله، پژوهشگران و مورخان، موضوعاتی نظیر ویژگی‌های هویتی روایت‌کننده، محل تولد و زندگی، گرایش فکری، مذهبی و سیاسی و جایگاه علمی او را بررسی می‌کنند. همچنین پژوهشگران سعی می‌کنند که علایق و انگیزه‌های راوی را در بیان خبر، بررسی و اندیشه و مقصود او را فهم و کشف کنند.

یکی از کارهای مورخان در نقد روایت‌کننده، تعیین فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر است تا معلوم شود، روایت‌کننده، خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است. ارزش و اعتبار خبری که راوی آن، خود به‌طور مستقیم شاهد رویداد بوده به‌مراتب از خبری که روایت‌کننده آن را از دیگران نقل کرده، بیشتر است.

در گذشته، مورخانی مانند مسعودی، برای بررسی درستی یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش‌های تاریخی به مسافرت می‌رفتند و مکان رویدادها را از نزدیک بررسی می‌کردند.

۱۱۵. پژوهش‌ها و داده‌های سایر علوم، نظیر جامعه‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی تاریخی، جغرافیای تاریخی، اسطوره‌شناسی، زبان‌شناسی، خط‌شناسی، نسخه‌شناسی، نشانه‌شناسی، مردم‌شناسی و برخی رشته‌های دیگر، دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می‌دهند. این اطلاعات مورخان را در تعیین اصالت اخبار و منابع تاریخی یاری می‌دهند. امروزه بهره‌برداری از دستاوردهای مطالعات بین‌رشته‌ای در جهان، رو به افزایش است.

۱۱۶. یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک گزارش تاریخی، بررسی مطابقت یا عدم مطابقت آن با عقل است. در گذشته نیز بسیاری از مورخان به این اصل اعتقاد داشتند و برای سنجش اخبار از معیار عقل بهره می‌بردند. برای مثال یعقوبی، مقدسی، ابن‌مسکویه، بیهقی و ابن‌اسفندیار، عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را، دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.

مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر منابع و شواهد نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتاب‌های تاریخی یا نوشته‌های دیگر مانند سب‌نامه‌ها، سفرنامه‌ها، دیوان‌های اشعار، متون اخلاقی، فتوت‌نامه‌ها، سیاست‌نامه‌ها و امثال آن، روشی سودمند برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.

۸۳. تاریخ‌های منظوم، سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت. سرایندگان این نوع آثار، رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند. از برجسته‌ترین منظومه‌های حماسی و تاریخی، شاهنامه، اثر گران‌سنگ و بلندآوازه حکیم ابوالقاسم فردوسی است.

۸۴. سفرنامه‌ها، اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ارائه می‌کنند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شود.

۸۵. متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخ محسوب می‌شوند؛ زیرا اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصری، کم‌وبیش در شعر شاعران و نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند.

۸۶. کتاب‌های تاریخ‌های عمومی؛ زیرا موضوع آن‌ها تاریخ آفرینش تا عصر مورخ است.

۸۷. گزینه ۱»: صورت سؤال مربوط به تک‌نگاری‌هاست که به اشاره فرمانروا نوشته می‌شدند؛ در میان گزینه‌ها، گزینه ۱» بیانگر تاریخ‌های سلسله‌ای است که شرح حال فرمانروا است و به اشاره او تدوین شده است.

۸۸. قابوس‌نامه عنصرالمعالی؛ زیرا یکی از اندرزنامه‌هایی است که در آن به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد.

۸۹. گزینه ۴»: انوری در قصیده‌نامه اهل خراسان به نقد وضعیت جامعه خود در عصر سلجوقی پرداخته و خواجه نظام‌الملک، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، هم در سیاست‌نامه خود به اخلاق فرمانروایان و شیوه حکومتشان اشاره کرده است.

پاسخ سؤالات درس ۲

۹۰. درست

۹۱. نادرست: یکی از کارهای مورخان در نقد روایت‌کننده، تعیین فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر است.

۹۲. نادرست: در گذشته، مورخانی مانند مسعودی، برای بررسی درستی یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش‌های تاریخی به سفر می‌رفتند و مکان رویدادها را از نزدیک بررسی می‌کردند.

۹۳. درست

۹۴. درست

۹۵. نادرست: امروزه پیشرفت علوم تجربی، به‌ویژه علوم‌ی مانند شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و روش‌ها و ابزارهای مدرن، نقش بسزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد و اخبار تاریخی ایفا می‌کنند.

۹۶. ۱) ب ۲) ج ۳) الف

۹۷. اعتبارسنجی

۹۸. روایت‌کننده خبر

۱۰۲. زمان / مکان

۱۰۳. گزینه ۳»

بررسی سایر گزینه‌ها:

گزینه ۱»: در واقع منظور از این گزینه مرحله‌ای است که مربوط به جمع‌آوری اطلاعات می‌شود.

گزینه ۲»: عبارتی نادرست و مربوط به منابع فرعی و دست‌دوم است.

گزینه ۴»: هدف از نقد، بازسازی گذشته نیست؛ بلکه بررسی اصالت خبر است.

۱۰۴. گزینه ۲»

۱۰۵. گزینه ۱»

مقدمه

تا چند سال پیش درس تاریخ جزء آن دسته از دروسی بود که کمتر مورد توجه بچه‌ها (چه در کنکور و چه در امتحان نهایی) قرار می‌گرفت و همه سعی می‌کردند وقتی را که بناست برای این درس بگذارند، صرف خواندن درس‌های مهم دیگر کنند؛ چاره‌ای هم نداشتند، چون حجم کتاب هر سه پایه تاریخ بالاست و نکات و مطالبش بسیار. البته ضریب و میزان تأثیرگذاری این درس هم مزید بر علت بود. کسی به ضریب ۱ اهمیتی نمی‌دهد. اما دیگر ماجرا عوض شده است. درس تاریخ سری در سرها پیدا کرده و خودش را بالا کشیده و همراه با جغرافیا ضریبش به ۵ رسیده است. از سوی دیگر، تأثیر قطعی نمره امتحانات نهایی هم به این موضوع اضافه شده و باعث گردیده بچه‌ها نسبت به درس‌های مهجور و قدیمی که اکنون دیگر مهم شده‌اند، طور دیگری نگاه کنند و سعی کنند نمره و درصد بالایی از آن‌ها به دست بیاورند. درس تاریخ یکی از این درس‌هاست.

برای موفقیت در امتحان روش مطالعه‌تان را تغییر دهید. یعنی دقیقاً چه کار کنید؟ خودتان را با رویکرد جدید آموزش و پرورش و سنجش تطبیق دهید. به عبارت دیگر سعی کنید درس تاریخ را علت - معلولی بخوانید تا پیوند مطالبش را درک کنید و از پس هر پرسش تشریحی و تستی که می‌بینید، بریابید. طراحان کنکور و به‌خصوص طراحان امتحان نهایی رویکرد قدیمی را کنار گذاشته‌اند و به‌تبع سبک سؤالات آن‌ها هم تغییر کرده است؛ بنابراین می‌طلبید شما هم سبک مطالعه‌تان را تغییر دهید و تاریخ را به‌گونه‌ای دیگر بخوانید و از هیچ نکته آن به‌راحتی نگذرید.

من از بچگی عاشق تاریخ - حالا چه فیلم، سریال، کتاب، قصه و... - بودم. یاد می‌آید شب‌های امتحان تاریخ، تا صبح بیدار می‌نشستم و خط‌به‌خط کتاب درسی‌ام را می‌خواندم و بیشتر اوقات سعی می‌کردم مطالب را حفظ کنم تا بلکه بتوانم به هر سؤالی که آمده، پاسخ بدهم. در واقع من حفظ می‌کردم؛ چون اصلاً نمی‌دانستم سبک و سیاق سؤال‌ها به چه شکل خواهند بود و تنها خود را به حفظیاتم مجهز می‌کردم که این روشی غلط بود. چرا؟ چون وقتی می‌رفتم سر جلسه امتحان و سؤال‌ها را می‌دیدم، تازه می‌فهمیدم تمام تلاش‌هایم بی‌ثمر هستند.

اکنون که سال‌ها از آن روزها می‌گذرد و خودم دبیر و مؤلف آموزشی درس تاریخ هستم، به بچه‌ها می‌گویم که تاریخ خواندن یا بهتر است بگویم هر درس حفظی - دانشی، قلق مخصوص به خود را دارد و آن قلق چیست؟ اینکه بدانید از هر مبحث و متنی چگونه سؤال می‌آید. به عبارت دیگر یک متن گنجایش چه سؤالی دارد؟ صحیح - غلط، جای خالی، کوتاه پاسخ یا چه؟ پس وقتی بدانید درستان را چگونه بخوانید، کار برایتان ساده‌تر می‌شود. اینجا بچه‌ها در پاسخ می‌گویند که آقا ما که معلم نیستیم که بدانیم هر مبحث چه ظرفیت پرسشی دارد؛ چاره کار کجاست؟ چاره کار یا بهتر بگویم ابزار کارتان تمرین و تکرار سؤال است؛ یعنی از یک منبع استفاده کنید تا بتوانید از پس هر مبحث و پرسش‌هایش بریابید.

کتابی که در دستتان است، دقیقاً این ویژگی را دارد. در ابتدا گفتیم که امتحان نهایی و درس تاریخ مهم شده است؛ پس با توجه به تمام گفته‌هایم نتیجه می‌گیریم که با تکرار پرسش‌ها و دیدن انواع سؤال‌ها می‌شود به هدف رسید. این کتاب علاوه بر درسنامه‌های کامل و کاربردی - با کلی نکته - انواع سؤال‌هایی را که ممکن است از خط به خط کتاب مطرح شود، در قالب نوع سؤالات امتحان نهایی تاریخ آورده تا شما را از هر چیزی که فکرش را بکنید، بی‌نیاز کند؛ بگذارید در گوشتان چیزی بگویم: این کتاب قلق تاریخ خواندن را به شما یاد می‌دهد و نمره بیستتان را تضمین می‌کند.

ساختار کتاب

به نظرم به اندازه کافی در خصوص اهمیت امتحانات نهایی و تأثیرش در کنکور شنیدید! پس وقت آن است که با ساختار کتاب‌های **بیست‌پک** آشنا شوید.

کتاب پرسؤال

مشاوره: هر درس با یک مشاوره کاربردی شروع می‌شود که در آن علاوه بر بارم درس در امتحانات، کلیدواژه‌های مهم درس نیز آورده شده است.
درسنامه: درسنامه این کتاب حاوی تمامی مطالب مهم و اسامی کتاب است که با خواندن آن دیگر نیازی به مراجعه به کتاب ندارید.
لايه‌لای درسنامه به سؤالاتی که داخل درس مطرح شده و جواب آن در کتاب درسی نیامده هم پاسخ داده‌ایم. در ضمن به تمامی پرسش‌های نمونه که در پایان هر درس کتاب آمده و جواب آن اغلب به‌صورت واضح و روشن در کتاب وجود ندارد، پاسخ داده‌ایم.

سؤالات امتحانی: در پایان هر درس سؤالات متنوع و کاملی آورده شده، در طرح سؤالات هم تلاش کردیم از انواع مدل‌هایی که تاکنون در امتحانات نهایی سؤال طرح شده، استفاده کنیم. همچنین سؤالات دشوارتر و خلاقانه‌تر با علامت **۲۰+** مشخص شده که شما را بیشتر به کسب نمره ۲۰ نزدیک می‌کند.

کتاب کاربرگ امتحانی: **آزمون‌های درس‌به‌درس:** این آزمون‌ها را به سبک و سیاق امتحان نهایی طراحی کردیم؛ همچنین سعی کردیم تمام نکات مهم امتحان‌خیز هر درس، در قالب این آزمون‌ها بیاید. بنابراین پس از خواندن هر درس، یک امتحان نهایی در حد همان درس در انتظارتان است.
آزمون‌های جامع: پس از آزمون‌های درس‌به‌درس، آزمون‌های جامع آوردیم. از این آزمون‌ها، دو آزمون تألیفی نیم‌سال اول و مابقی آزمون‌های شبیه‌ساز نهایی و نهایی‌های برگزار شده است. حتماً پس از مطالعه کل کتاب به این آزمون‌ها بپردازید.

کتابچه خلاصه کپسولی: اما بچه‌ها برایتان یک هدیه کوچک اما بسیار کاربردی گذاشتیم. «خلاصه کپسولی» که در اصل خلاصه کل کتاب است و شامل مهم‌ترین و پرتکرارترین نکات امتحان نهایی است.

فهرست

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام ...

درسنامه ۶
 سؤالات امتحانی ۸
 پاسخنامه ۱۳۶

درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و ...

درسنامه ۲۰
 سؤالات امتحانی ۲۳
 پاسخنامه ۱۴۰

درس سوم: اسلام در مکه

درسنامه ۲۸
 سؤالات امتحانی ۳۲
 پاسخنامه ۱۴۳

درس چهارم: امت و حکومت نبوی (ص) در مدینه

درسنامه ۳۷
 سؤالات امتحانی ۳۹
 پاسخنامه ۱۴۷

درس پنجم: تثبیت و گسترش اسلام ...

درسنامه ۴۱
 سؤالات امتحانی ۴۴
 پاسخنامه ۱۵۵

درس ششم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی

درسنامه ۴۸
 سؤالات امتحانی ۷۰
 پاسخنامه ۱۵۸

درس هفتم: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ...

درسنامه ۵۲
 سؤالات امتحانی ۵۶
 پاسخنامه ۱۵۲

درس هشتم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی - اسلامی

درسنامه ۶۸
 سؤالات امتحانی ۷۰
 پاسخنامه ۱۵۸

درس نهم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی - اسلامی

درسنامه ۷۶
 سؤالات امتحانی ۸۰
 پاسخنامه ۱۶۱

درس دهم: حکومت، جامعه و اقتصاد ...

درسنامه ۸۵
 سؤالات امتحانی ۸۸
 پاسخنامه ۱۶۴

درس یازدهم: تحولت سیاسی و اقتصادی ...

درسنامه ۹۳
 سؤالات امتحانی ۹۵
 پاسخنامه ۱۶۷

درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید

درسنامه ۱۰۰
 سؤالات امتحانی ۱۰۳
 پاسخنامه ۱۶۹

درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید

درسنامه ۱۰۹
 سؤالات امتحانی ۱۱۲
 پاسخنامه ۱۷۳

درس پانزدهم: قرون وسطا

درسنامه ۱۱۷
 سؤالات امتحانی ۱۲۰
 پاسخنامه ۱۷۶

بخش اول

درسنامه و سؤال

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

مشاوره: درس اول، دروازه ورود شما به تاریخ یازدهم محسوب همیشه و کلی نکته و مبحث مهم داره که اگر از همین الان اونا رو یاد نگیری، دچار مشکل میشی! این درس از دو موضوع اصلی کتاب‌های تاریخی و منابع نوشتاری و غیرنوشتاری تاریخ اسلام و ایران اسلامی تشکیل شده و درباره انواع کتاب‌های تاریخی مثل تاریخ‌های عمومی، تاریخ‌های محلی، تاریخ‌های سلسله‌ای و... حرف می‌زنه و به بررسی دیگر منابعی که شما برای فهم دوره مذکور نیاز دارید، می‌پردازه! نکته‌ای که وجود داره، اینه که باید سعی کنین این مباحث رو به صورت مقایسه‌ای (بررسی ویژگی‌های هر یک از منابع) بخونین؛ چرا؟ چون همیشه ازش انواع سؤال مقایسه‌ای، کوتاه پاسخ و... طرح کرد و جوری اونا رو در قالب سؤال بیارن که نشه ویژگی‌هاشون رو از هم تشخیص داد. حالا ارزش باری این درس پر نکته چقدره؟ تو نوبت اول بین ۱ تا ۳ نمره و تو نوبت دوم یعنی خرداد، شهریور و دی همراه با درس ۲، ۱/۵ نمره هست!

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

● مورخان برای آگاهی از چگونگی وقوع رویدادهای تاریخ، از دو گونه منابع غیرنوشتاری و نوشتاری بهره می‌برند که در ادامه بیشتر درباره‌شان توضیح می‌دهیم.

۱ منابع غیرنوشتاری

● این منابع مکتوب نیستند و به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف) محوطه‌ها و بناهای تاریخی: این دسته به مورخان کمک می‌کند تا از اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند، گذشته را بهتر و دقیق‌تر بفهمند و گذشته‌ها را دقیق‌تر بازسازی کنند که خود به دو نوع تقسیم می‌شوند:

۱) مکان‌های تاریخی مثل غار حرا، کوه احد و... که بستر یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند.

۲) آثار و بناهای تاریخی، مثل میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و به طور کلی آثار ساختمانی مثل کاخ‌ها، پل‌ها، قلعه‌ها و...

ب) ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان: این دسته از آثار از منابع بسیار موثق هستند. همه دست‌ساخته‌های انسانی باقی‌مانده از گذشته مانند پوشاک، ظروف، اشیای هنری و... گواه روشنی بر ۱) نوع فرهنگ ۲) طرز تفکر (عقاید) و ۳) آداب و رسوم پیشینیان ما هستند؛ بنابراین بررسی این آثار که به طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون باستان‌شناسی، معماری و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند.

ج) آثار شفاهی: مطالعه روشمند افسانه‌ها، اساطیر، متل‌ها، ترانه‌ها و... به شناخت ۱) فرهنگ ۲) آداب و رسوم و ۳) سنت‌های اجتماعی مردم در دوره‌های گوناگون کمک می‌کند.

۲ مراجع و منابع نوشتاری

● منابع نوشتاری موجود از دوره مورد بررسی، بسیار متنوع است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

در ادامه به بررسی هر یک از موارد بالا می‌پردازیم.

الف) کتاب‌های تاریخی

● از جمله مهم‌ترین منابع پژوهش در گذشته (دوران اسلام و ایران اسلامی) محسوب می‌شوند که مورخان دوره‌های مختلف آن‌ها را نگاشته‌اند و انواع مختلفی دارند که در جدول با آن‌ها آشنا می‌شوید.

انواع کتاب‌های تاریخی

نوع	معرفی و ویژگی	نمونه
تاریخ‌های عمومی	<ul style="list-style-type: none"> ● آغاز: از قرن سوم ه.ق. / تداوم: تا اواخر عصر قاجار ● موضوع: ذکر تاریخ جهان از آفرینش عالم، توضیح زندگی حضرت آدم و پیامبران، روایت تاریخ اساطیری ایران از کیومرث تا پایان دوره ساسانیان، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات مؤلف 	«تاریخ طبری» اثر محمد بن جریر طبری
تاریخ‌های محلی	<ul style="list-style-type: none"> ● یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... ● انگیزه اصلی مورخان از تألیف به این سبک: ۱ ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی ۲ بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی ۳ نوشتن زندگی‌نامه مفخر و مشاهیر محلی 	«تاریخ سیستان» از مؤلفی ناشناخته درباره تاریخ سیستان از دوران قدیم تا سال ۷۲۵ ق
تاریخ‌های سلسله‌ای	<ul style="list-style-type: none"> ● پیوند با تاریخ‌نویسی محلی در اثر گسترش این نوع تاریخ‌نویسی در میان سلسله‌های محلی ● از تاریخ‌نگاری‌های مورد علاقه شاهان و حاکمان بزرگ و کوچک ● تشویق ادبا و دانشمندان به وسیله حاکمان به تدوین تاریخ‌های سلسله‌ای برای ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود 	«تاریخ بیهقی» از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای در تاریخ غزنویان
تک‌نگاری‌ها	<ul style="list-style-type: none"> ● آغاز: از دوره تیموری به بعد ● ثبت و ضبط تاریخ زندگی فرمانروایان - به دستور خودشان - به صورت متمرکز و ویژه ● تفاوت با تاریخ‌های سلسله‌ای: در تاریخ‌های سلسله‌ای ممکن است یک پادشاه و جانشینان و پیشینیان و به‌طور کل سلسله، مورد نظر موضوع باشد، اما در تاریخ‌های تک‌نگاری، صرفاً توجه تاریخ‌نگار به یک فرمانروا مثلاً تیمور است. 	«عجائب المقدور فی نواب تیمور» اثر ابن عرب‌شاه درباره زندگی تیمور
تاریخ‌های منظوم	<ul style="list-style-type: none"> ● پیشینه پر سابقه سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی در ایران و رواج و رونق بسیار آن در دوره مغولان ● سبک اثر: سرایش رویدادهای تاریخی به صورت شعر 	«شاهنامه فردوسی» (حماسی - تاریخی)

ب) سفرنامه‌ها

● سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از **زندگی اجتماعی** مردم ایران ارائه می‌دهند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شود. بسیاری از جهان‌گردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند، از جمله ایران، به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

ج) نوشته‌های جغرافیایی

● نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیار مهمی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب و هوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی و راه‌ها، کالاها و... ارائه می‌دهند. کتاب‌هایی با عنوان مشترک **المسالك و الممالک** که نویسندگان مختلفی مثل اصطخری آن‌ها را نوشته‌اند، از این گونه است.

د) ادبیات و متون ادبی

● متون نظم و نثر ادبی، گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند: چون رویدادهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، عقاید دینی و فلسفی رایج در هر عصر کمابیش در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی منشور نویسندگان آن عصر انعکاس می‌یابند. همچنین بسیاری از شاعران منتقد اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عصر خود بودند و نظراتشان را در آثارشان ثبت کرده‌اند. **نتیجه** آثار ادبی در هر دوره، مانند آینه‌ای تمام‌نما رویدادهای آن دوره را به مورخان نشان می‌دهد.

● دیوان حافظ، گلستان و بوستان سعدی و اشعار انوری - که در قصیده **نامه اهل خراسان** اوضاع سیاسی و اجتماعی زمانه‌اش یعنی دوره سلجوقی را نقد می‌کند - مصادیقی از این گونه منابع هستند.

ه) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

● **سیاست‌نامه‌ها**: اطلاعات مفیدی درباره شیوه کشورداری، مناسبات حکومت و مردم و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند.

مثال: سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک که وزیر مقتدر دربار سلجوقی در دوران آل‌بارسلان و ملک‌شاه بود، یکی از برجسته‌ترین این آثار است.

● **اندرزنامه‌ها**: بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد: **مثال**: قابوس‌نامه عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری، از نمونه‌های مشهور آن است.

و) سایر منابع نوشتاری

طبقات، انساب و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای: حاوی اطلاعات مفیدی هستند.

اسناد برجای مانده از دیوان‌های حکومتی مثل فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی و منشآت (نامه‌ها) از منابع مهم تاریخی‌اند.

متون تقویمی و گاه‌شماری، متون فلسفی و کلامی و فقهی، متون اخلاقی و سایر تألیفات علمی می‌توانند به‌منظور تبیین اوضاع علمی دوره‌های مختلف تاریخی مورد توجه قرار گیرند.

نوشته‌های روی سکه‌ها اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و هنری سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

سؤالات امتحان

بخش اول: منابع تاریخی دوران اسلامی

سؤالات صحیح و غلط

۱. مورخان برای آگاهی از چگونگی وقوع رویدادهای گذشته، به منابع مختلفی رجوع می‌کنند.
۲. آثار شفاهی یکی از منابع نوشتاری محسوب می‌شود.

سؤالات وصل‌کردنی

۳. هر یک از موارد ستون «الف» به کدام یک از موارد ستون «ب» مربوط می‌شود؟ (یک مورد در ستون «ب» اضافه است.)

«الف»	«ب»
۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی	☒ الف) منابع غیرنوشتاری
۲) ادبیات عامیانه	☒ ب) آثار شفاهی
۳) گاه‌شماری	☒ ج) سیاست‌نامه‌ی خواجه نظام‌المک توسی
۴) شاهنامه	☒ د) مراجع و منابع نوشتاری
	☒ ه) تاریخ منظوم

سؤالات جای خالی

۴. مکان‌های تاریخی، مثل هار حرا، کوه یا دشت هر یک بستر وقوع یک رویداد تاریخی به شمار می‌روند.
۵. ابزارها و وسایل دست‌ساخته‌ی انسان از منابع به شمار می‌رود.
۶. بررسی ابزارها و وسایل دست‌ساخته‌ی انسان که به‌طور خاص در قلمرو دانش‌هایی چون، و هنر قرار می‌گیرند، اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارد.
۷. گونه‌های متفاوت مثل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دوبیتی، از جمله آثار به شمار می‌روند که جزو منابع غیرنوشتاری به حساب می‌آیند.

سؤالات چهارگزینه‌ای

۸. بررسی آثار و ابزار دست‌ساخته‌ی انسان در قلمرو کدام دانش‌ها قرار می‌گیرد؟
 - ۱) علوم تجربی - دیرینه‌شناسی - معماری
 - ۲) باستان‌شناسی - جغرافیا - هنر
 - ۳) علوم تجربی - جغرافیا - دیرینه‌شناسی
 - ۴) باستان‌شناسی - معماری - هنر
۹. برای اینکه بتوانیم درباره‌ی تاریخ اساطیری ایران اطلاعاتی به دست بیاوریم، باید سراغ کدام یک از آثار زیر برویم؟
 - ۱) تاریخ‌های عمومی
 - ۲) تاریخ‌های محلی
 - ۳) تگ‌نگاری‌ها
 - ۴) تاریخ‌های منظوم

سؤالات کوتاه‌پاسخ

۱۰. انواع منابع غیرنوشتاری را نام ببرید.
۱۱. محوطه‌ها و بناهای تاریخی چه کمکی به مورخان می‌کنند؟
۱۲. تمام دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته گواه بر چیست؟
۱۳. سه مورد از آثار شفاهی را بنویسید.

تعریف اصطلاحات یا مفاهیم تاریخی

۱۴. ادبیات و متون ادبی:

مقایسه‌ی پدیده‌های تاریخی

۱۵. از انواع منابع نوشتاری، سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید.

اظهار نظر و قضاوت

۱۶. به نظر شما، متون جغرافیایی چه نوع اطلاعاتی از گذشتگان ارائه می‌دهند؟
۱۷. به نظر شما، هدف از نگارش کتاب‌های سیاست‌نامه چه بود؟

توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی

۱۸. گونه‌های مختلف منابع تاریخ ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفوی را نام ببرید.
۱۹. منابع نوشتاری تاریخ ایران دوره اسلامی تا پایان عصر صفوی شامل چیست؟
۲۰. نمونه‌هایی از ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان را به‌عنوان منابع تاریخی نام ببرید.
۲۱. نمونه‌هایی از محوطه‌ها و بناهای تاریخی را به‌عنوان منابع تاریخی نام ببرید.

کاربست شواهد و مدارک تاریخی

متن زیر را بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ دهید.

قسمتی از متن کتاب «مجانبات‌المقدور فی نوائب تیمور» ابن‌هریثه درباره کشتار مردم اصفهان به دستور تیمور:

«تیمور کسان خویش به ضبط شهر فرستاد. به هر کوی و برزن جمعی از آنان برگماشت و در هر ناحیت و محلت گروهی پراکنده داشت و آنان سر به تبه‌کاری و دست به آزار اهالی برآوردند. مردم را بنده‌وار به خدمت گرفتند و آزار و ستم از حد به در بردند. اهل اصفهان که شیوه حمیت داشتند و مرگ را بدان زبونی و خواری ترجیح می‌تهادند، داستان این تظاول با رئیس خود در میان آوردند و می‌گفت من شبانگاه طبل می‌نوازم چون بانگ آن شنیدید، هرکس در میهمان خود درآویزد و چنان‌که خواهد خون وی بریزد...»

۲۲. متن بالا درباره کشتار کدام شهر به دست تیمور است؟

۲۳. اهل اصفهان پس از حمله تیمور چه کردند؟

۲۴. متن بالا از کدام کتاب انتخاب شده است؟

۲۵. متن بالا مربوط به کدام نوع از تاریخ‌نگاری‌هاست؟

سؤالات تشریحی (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی)

۲۶. دست‌ساخته‌های انسانی چه نوع منابعی هستند؟ با ذکر مثالی توضیح دهید.

۲۷. مطالعه آثار شفاهی چه کمکی به مورخان می‌کند؟

۲۸. انواع مختلف کتاب‌های تاریخی تألیف‌شده در دوران اسلامی را نام ببرید.

۲۹. سایر نوشته‌ها در منابع نوشتاری تاریخی شامل چه مواردی است؟

+۲۰ سؤالات ۲۰ ساز

۳۰. فرض کنید مورخی هستید که در قرن سوم هجری به سر می‌برید. کتاب شما از چه نوع تاریخ‌نگاری محسوب می‌شود؟

۳۱. اگر دانش‌آموزی بخواهد درباره امپراتوری تیمور تحقیق کند، باید سراغ کتاب کدام‌یک از اشخاص زیر برود؟

□ (۱) محمد بن جریر طبری □ (۲) ابن‌عربشاه □ (۳) عنصرالمعالی □ (۴) خواجه نظام‌الملک

۳۲. به نظر شما مطالعه و بررسی ترانه‌ها و لایه‌ها چه کمکی به یک پژوهشگر تاریخ می‌کند؟

بخش دوم: کتاب‌های تاریخی

سؤالات صحیح و غلط

۳۳. تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن چهارم هجری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت.
۳۴. از مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ‌های عمومی می‌توان به تاریخ طبری تألیف محمد بن جریر طبری (۲۲۴ - ۳۱۰ ق) اشاره کرد.
۳۵. از معروف‌ترین آثار تاریخی محلی می‌توان به تاریخ بیهقی اثر ابوالفضل بیهقی اشاره کرد.
۳۶. تک‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.
۳۷. سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، در دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت.
۳۸. کتاب‌هایی با عنوان مشترک «المسالک و الممالک» تألیف نویسندگان مختلف از جمله اصطخری جزو سفرنامه‌ها محسوب می‌شود.
۳۹. از نمونه‌های مشهور اندرزنامه‌ها، می‌توان به قابوس‌نامه، نوشته عنصرالمعالی در قرن ششم اشاره کرد.

سؤالات وصل کردنی

۴۰. هر یک از کتاب‌های سمت راست، متعلق به کدام شخصیت از ستون سمت چپ است؟ (یک مورد در ستون «ب» اضافه است.)

«الف»	«ب»
۱) تاریخ سیستان ۲) عجائب المقدور	الف) خواجه نظام‌الملک ب) ابن‌عرب‌شاه ج) مؤلفی ناشناس

سؤالات جای خالی

۴۱. مؤلفان تاریخ‌های عمومی، نگارش تاریخ جهان را از _____ آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی _____ و _____ می‌پرداختند.
۴۲. مؤلفان تاریخ‌های عمومی تاریخ اساطیری ایران را از _____ آغاز و به پایان دوره _____ ختم می‌کردند.
۴۳. تاریخ‌های محلی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و _____ و _____ نیز _____ شهرها و مناطق ایران است.
۴۴. سرایندگان تاریخ‌های منظوم، _____ را به نظم می‌کشیدند.
۴۵. سفرنامه‌ها از منابع _____ به شمار می‌روند.
۴۶. شاعرانی مانند انوری، شاعر دوره سلجوقی در قصیده نامه _____، سعدی در _____ و حافظ در دیوانش، به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.
۴۷. اندرزنامه‌ها بیشتر به _____ و _____ فرمانروا و مردم می‌پردازند.
۴۸. انواع دیگری از تألیفات با نام _____، و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای نیز حاوی اطلاعات مفید تاریخی‌اند.
۴۹. از جمله مهم‌ترین منابع پژوهش در گذشته، _____ هستند که توسط مورخان دوره‌های مختلف نوشته شده‌اند.

سؤالات چهارگزینه‌ای

۵۰. کدام یک از انواع تاریخ‌نگاری به اشاره و امر فرمانروا نوشته می‌شد؟
- ۱) تاریخ‌های سلسله‌ای و عمومی
 ۲) تک‌نگاری‌ها و تاریخ‌های سلسله‌ای
 ۳) تاریخ‌های محلی و عمومی
 ۴) تاریخ‌های منظوم و تک‌نگاری‌ها
۵۱. کدام گزینه درباره شروع و رواج تاریخ‌های تک‌نگاری درست است؟
- ۱) با ورود اسلام به ایران رواج یافت.
 ۲) در ایران سابقه‌ای دیرینه داشت.
 ۳) از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.
 ۴) تا پایان عصر قاجار تداوم داشت.
۵۲. برای آگاهی از اوضاع اجتماعی مردم ایران در عصر صفوی، می‌توانیم به کدام یک از انواع کتاب‌های زیر مراجعه کنیم؟
- ۱) تاریخ‌های سلسله‌ای
 ۲) سفرنامه‌ها
 ۳) تاریخ‌های منظوم
 ۴) تک‌نگاری‌ها
۵۳. با مراجعه به نوشته‌های جغرافیایی، اطلاعات مهمی را درباره چه مواردی به دست می‌آوریم؟
- ۱) مناسبات حکومت و مردم - تشکیلات سرزمین و حدود قلمرو
 ۲) انواع ادبیات شفاهی - تاریخ اساطیری و سرزمین‌های ناشناخته
 ۳) معاهدات سیاسی - اوضاع اجتماعی و مناسبات سلسله‌ها
 ۴) آداب و رسوم - فرهنگ - معیشت و محدوده سرزمینی
۵۴. کدام گزینه درباره قصیده نامه اهل خراسان درست است؟
- ۱) از جمله متون ادبی اثر انوری شاعر دوره سلجوقی است.
 ۲) شعری انتقادی است که در دوره تیموریان نوشته شده است.
 ۳) یکی از قصاید سعدی با موضوع نقد شاهان زمانه‌اش است.
 ۴) تاریخ منظومی است که در دوره غزنویان به رشته تحریر درآمد.
۵۵. عنوان کتاب مشترک میان نویسندگان متون جغرافیایی چیست و کدام یک از مؤلفان زیر، دارای این اثر است؟
- ۱) المسالک و الممالک - اصطخری
 ۲) سفرنامه‌ها - ناصر خسرو قبادیانی
 ۳) المسالک و الممالک - ناصر خسرو قبادیانی
 ۴) سفرنامه‌ها - اصطخری
۵۶. به کدام دلیل میان تاریخ‌های سلسله‌ای و تاریخ‌های محلی، پیوند و ارتباط برقرار گردید؟
- ۱) حضور دانشمندان و مورخان بومی در دربار سلسله‌های محلی
 ۲) حفظ تاریخ اساطیری ایران از دوران کیومرث تا عصر مؤلف
 ۳) گسترش تاریخ‌نویسی‌های سلسله‌ای در میان سلسله‌های محلی
 ۴) تمایل مؤلفان تاریخ‌های محلی به ارتباط با حکومت‌های بومی
۵۷. برای آگاهی از تاریخ غزنویان به کدام کتاب زیر می‌توان رجوع کرد و دلیل آن چیست؟
- ۱) تاریخ طبری - این کتاب نوعی تاریخ سلسله‌ای در تاریخ غزنویان است.
 ۲) تاریخ بیهقی - این کتاب نوعی تاریخ سلسله‌ای در تاریخ غزنویان است.
 ۳) تاریخ طبری - انگیزه نویسنده، بیان ویژگی‌های منطقه خود بوده است.
 ۴) تاریخ بیهقی - انگیزه نویسنده بیان ویژگی‌های منطقه خود بوده است.

تاریخ ۲

کاربرگ امتحان

از خود امتحان بگیر!

مجموعه کتاب‌های
پیریت پیک

پرفرازدار
به راحتی برگه‌ها را
جدا کن و از خودت
امتحان بگیر!

۲۳ امتحان شامل:

۱۶ امتحان درس به درس در سطح سوالات نهایی

۵ امتحان شبیه‌ساز نهایی نوبت اول و دوم

۲ امتحان نهایی اخیر

• پاسخ‌نامه تشریحی به همراه ریزبارم و نکات آموزشی و مشاوره‌ای

مهروماه

هومان
مرکز تخصصی علوم انسانی

باسمه تعالی

امتحان ۲۰: پایان سال

مهروماه	سؤالات شبیه‌ساز نهایی		رشته: ادبیات و علوم انسانی
	ساعت شروع: ۷:۳۰ صبح	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه	
	تعداد صفحه: ۲	تاریخ امتحان:	سؤالات درس: تاریخ (۲)

ردیف	سؤالات	صفحه ۱ از ۲	نمره
------	--------	-------------	------

۱	جمله‌های درست یا نادرست را مشخص کنید. الف) از مشهورترین چهره‌های سبک تاریخ‌نگاری ترکیبی می‌توان به محمد بن جریر طبری و دینوری (متوفای ۲۹۰ ق) نویسنده کتاب اخبارالطوال اشاره کرد. ب) پس از سقوط تیسفون، بقایای ارتش ساسانی در قادسیه، گرد هم آمدند و با مهاجمان جنگیدند، اما شکست خوردند و بسیاری از آنان کشته شدند (۱۶ ق). ج) بنیان‌گذار ورهبر معنوی طریقت صفوی، شیخ صفی‌الدین اردبیلی (۶۵۰-۷۳۰ ق)، شاگرد و مرید شیخ زاهد گیلانی بود.	درست ☐ نادرست ☐ درست ☐ نادرست ☐ درست ☐ نادرست ☐	۰/۷۵
۲	کدام یک از گزینه‌های سمت چپ با گزینه‌های سمت راست در ارتباط است؟ (یک مورد سمت چپ اضافی است). الف) در زمان او اعضای حرم‌سرا نفوذ زیادی داشتند. ب) در دوران او، حکومت صفوی به نهایت ضعف و انحطاط رسید. ج) بنیان‌گذار گورکانیان هند بود.	۱- شاه صفی ☐ ۲- شاه سلیمان ☐ ۳- بابر ☐ ۴- شاه سلطان حسین ☐	۰/۷۵
۳	جاهای خالی را با کلمات زیر تکمیل کنید. (دو مورد اضافی است). (حسن بن سهل - فضل بن سهل - مروان بن محمد - هشام بن عبدالملک) الف) پس از مرگ و تشدید اختلاف و نزاع در خاندان بنی‌امیه، فعالیت شبکه تبلیغاتی عباسیان به طرز چشمگیری افزایش یافت. ب) مأمون در مسیر بغداد، ابتدا در سرخس وزیر ایرانی خود را کشت و سپس در توس امام رضا (ع) را مسموم کرد و به شهادت رساند.		۰/۵
۴	گزینه مناسب را انتخاب کنید. الف) به دنبال کدام واقعه، مأمون تصمیم گرفت طاهر بن حسین را به حکومت خراسان منصوب کند؟ ب) سلسله سادات مرعشی در چه زمانی به بخش‌هایی از ایران مسلط شد؟ ۱) تشدید جنبش‌های ضد خلافت در ایران ۲) به دست آوردن حمایت مردم خراسان ۳) فراهم کردن اقامت امام رضا (ع) در توس ۴) نابودی حکومت امین در خراسان ۱) پس از موج اول حمله مغولان به ایران ۲) پس از مرگ ابوسعید تا به قدرت رسیدن تیمور ۳) پس از مسلمان شدن غازان خان ۴) پس از شکست ایلخانان در نبرد عین جالوت		۰/۵
۵	به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید. الف) یکی از شاهکارهای معماری جهان اسلام را که از مسلمانان اندلسی به جای مانده است، بنویسید. ب) امپراتوری روم شرقی توسط چه کسانی متلاشی شد؟		۰/۵
۶	تعریف اصطلاحات یا مفاهیم تاریخی: الف) جنگ‌های صلیبی: ب) نهضت ترجمه:		۲
۷	مقایسه پدیده‌های تاریخی: الف) دوران حکومت شاه تهماسب در سال‌های آغازین و پس از آن را با یکدیگر مقایسه کنید. ب) نهضت ترجمه و جنبش شعوبیه را از نظر حیطة فعالیت با یکدیگر مقایسه کنید.		۲
۸	اظهارنظر و قضاوت: الف) به نظر شما چرا در زمان سلطان محمد، روابط خوارزمشاهیان با خلافت عباسی، به تیرگی گرایید؟ ب) به نظر شما چرا در اوایل دوران مغول‌ها، انواع و اقسام مالیات‌ها رواج یافت؟		۲

«ادامه سؤالات در صفحه دوم»

باسمه تعالی

 مهروماه	سؤالات شبیه‌ساز نهایی		امتحان ۲۰: پایان سال
	ساعت شروع: ۷:۳۰ صبح	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه	پایه: یازدهم دوره دوم متوسطه
تعداد صفحه: ۲	تاریخ امتحان:	نام و نام خانوادگی:	سؤالات درس: تاریخ (۲)

ردیف	سؤالات	صفحه ۲ از ۲	نمره
۹	توصیف، فهرست و طبقه‌بندی اجزا یا ویژگی‌های پدیده‌های تاریخی: الف) آثار تاریخی مهم دوره ایلخانان و تیموریان کدام‌اند و نام مؤلف آن‌ها چیست؟ (ذکر دو مورد کافی است). ب) مهم‌ترین زمینه‌ها و عوامل ظهور رنسانس را نام ببرید. (ذکر دو مورد کافی است).	۲	
۱۰	کاربست شواهد و مدارک تاریخی: متون زیر را بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آن پاسخ دهید. متن ۱: «ایرانیان دارای فکر و اندیشه، سرعت فهم و ادراک، ظرافت و نیروی تمیز و حسن قضاوت و خزم و احتیاط می‌باشند... من تصور نمی‌کنم که در اروپای ما کشوری پیدا شود که در آنجا علوم بیشتر از ایران مورد تجلیل و تکریم و پژوهش و کاوش قرار گیرند» (شاردن، سفرنامه، ج ۹، ص ۱۴-۱۶). متن ۲: «از نظر شکوه و جلال و طرز ساختمان، مدارس ایرانی سخت بر مدارس عالییه ما برتری دارند، اما مشکلات مدارس و طرز تعلیم و تعلم این مدارس را با اوضاع و احوال حاکم بر مدارس ما نمی‌توان قیاس کرد» (کمپفر، سفرنامه، ص ۱۳۹). الف) با توجه به متن اول، چه ویژگی‌هایی از ایرانیان در عصر صفوی ذکر شده است؟ ب) با توجه به متن دوم، چه تفاوتی میان مدارس ایران و مدارس آلمان وجود داشت؟	۱	
۱۱	تشریحی: (علل، دلایل، آثار، نتایج و پیامدهای تاریخی) علت دشمنی و مخالفت سران قریش با اسلام و پیامبر چه بود؟	۱/۲۵	
۱۲	یهودیان چگونه علیه پیامبر و مسلمانان دشمنی می‌کردند؟ پیامبر برای مقابله با آن‌ها چه کرد؟	۱/۵	
۱۳	سه مورد از آثار تحولی را که با خلافت خاندان اموی پدید آمد، نام ببرید.	۰/۷۵	
۱۴	اوضاع ایران در آستانه حمله اعراب چگونه بود؟	۱/۲۵	
۱۵	با اینکه ایران در زمان شاه‌عباس اول فاقد نیروی دریایی بود، چگونه توانست پرتغالی‌ها را از خلیج فارس بیرون براند؟	۰/۷۵	
۱۶	چه کسی مکتب نگارگری تبریز را پایه‌گذاری کرد؟ توضیح دهید.	۱	
۱۷	اومانیسیم را توضیح دهید و بگویید اومانیسیت‌ها چه اعتقاداتی داشتند؟	۱/۵	
۲۰	جمع نمرات	جمع نمرات	۲۰

۷ الف) پس از مرگ شاه اسماعیل اول، پسرش تهماسب، در ده سالگی به تخت شاهی نشست. در سال‌های آغازین پادشاهی او، اوضاع حکومت صفوی بسیار آشفته و نابسامان بود. (۱/۲۵) از یک سو، سران ایلات قزلباش به خودسری و نافرمانی پرداختند و با یکدیگر به نزاع برخاستند (۱/۲۵) و از سوی دیگر، ازبکان از شرق و عثمانی‌ها از غرب به مرزهای ایران هجوم آوردند. (۱/۲۵). وی نیز به تدریج زمام امور را به دست گرفت و در برابر دشمنان خارجی و بیگانه موفق بود. (۱/۲۵) (درس ۱۳ / ب) نهضت ترجمه فعالیتت بود که در بغداد و در بیت‌الحکمه (زمان عباسیان) برای ترجمه آثار به عربی صورت گرفت (۱/۵) ولی نهضت و جنبش شعوبیه بیشتر ناظر بر یک نزاع نژادی و قومی بود. (۱/۵) (درس ۶ و ۷)

۸ الف) خلیفه عباسی که در آن زمان در صدد احیای قدرت سیاسی و نظامی خود بود، (۱/۲۵) از تأیید حکومت خوارزمشاهیان خودداری کرد. (۱/۲۵) به همین سبب سلطان محمد خوارزمشاه برای مقابله با عباسیان، یکی از سادات حسینی را به عنوان خلیفه اعلام کرد و به بغداد لشکر کشید؛ (۱/۲۵) اما سپاه او در گردنه اسدآباد همدان، بر اثر برف و سرمای شدید، متوقف شد. (۱/۲۵) (درس ۱۰ / ب) در اوایل دوران مغول‌ها به دلایل مختلفی همچون گرایش اشرافیت نظامی مغول به بی‌نظمی و زیاده‌طلبی، (۱/۲۵) بی‌توجهی حاکمان مغولی به قوانین اسلامی (۱/۲۵) و بیگانگی آنان با سنت‌های ایرانی، (۱/۲۵) نظام مالیاتی به هم ریخت و انواع و اقسام مالیات‌ها که شمار آن‌ها به ده‌ها مورد می‌رسید، رواج یافت. (۱/۲۵) (درس ۱۱)

۹ الف) ۱ تاریخ جهانگشا، نوشته عطاملک جوینی (تألیف: ۶۵۸ ق.)، ۲ جامع‌التواریخ، اثر خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی (۶۴۵-۷۱۷ ق.)، ۳ تاریخ گزیده، تألیف حمدالله مستوفی (تألیف: ۷۳۰ ق.) (نگر دو مورد کاف ص ۳۹) (هر مورد ۱/۵) (درس ۱۲ / ب) ۱ رشد شهرنشینی و تجارت ۲ گسترش روابط فرهنگی با جهان اسلام ۳ پیشینه فرهنگی و تاریخی (نگر دو مورد کاف ص ۳۹) (هر مورد ۱/۵) (درس ۱۶)

۱۰ الف) ایرانیان دارای فکر و اندیشه، سرعت فهم و ادراک، ظرافت و نیروی تمیز و حسن قضاوت و خرم و احتیاط هستند. (۱/۵) / ب) از نظر شکوه و جلال و طرز ساختمان، مدارس ایرانی سخت بر مدارس عالیه در آلمان برتری دارند، اما مشکلات مدارس و طرز تعلیم و تعلم این مدارس را با اوضاع و احوال حاکم بر مدارس آلمان نمی‌توان قیاس کرد. (۱/۵) (درس ۱۴)

۱۱ گرچه در ظاهر چنین به نظر می‌رسد که احساسات دینی و اعتقاد راسخ سران مشرک به بت‌ها، علت اصلی مخالفت و دشمنی آنان با اسلام بوده است، اما با بررسی دقیق‌تر شواهد و مدارک متوجه می‌شویم که علل و عوامل مهم‌تر دیگری در این موضوع دخالت داشته است. (۱/۲۵) برخی آیات قرآن بیانگر آن است که مشرکان مکه از آن بیم داشتند که در صورت پیروی از اسلام، موقعیت تجاری و سیاسی آن شهر متزلزل شود و بازرگانان قریش از سود هنگفتی که از تجارت با سرزمین‌های دور و نزدیک کسب می‌کردند، محروم بمانند. (۱/۵) علاوه بر آن، نقش رقابت‌های قبیله‌ای و حسادت طایفه‌ای را نیز نمی‌توان در دشمنی با رسول خدا در مکه نادیده گرفت. برخی از طایفه‌های قریش، مخصوصاً بنی‌امیه، به خاطر اینکه فردی از طایفه بنی‌هاشم به پیامبری رسیده، سخت حسادت می‌کردند. (۱/۵) (درس ۳)

۱۲ اگرچه رسول خدا با یهودیان مدینه پیمان صلح و اتحاد بسته بود، اما برخی از سران یهودی، به خصوص رؤسای سه قبیله بزرگ آنان، هرگاه فرصتی پیش می‌آمد، علیه حکومت اسلامی کارشکنی و با دشمنان همکاری می‌کردند، یهودیان همچنین از هیچ کوششی برای زنده کردن کینه و دشمنی میان مسلمانان دریغ نمی‌کردند. (۱/۵)

۱۶ پس از انقراض امپراتوری شارلمانی در اوایل قرن نهم م، هرج و مرج اروپا را فراگرفت و حملات طوایف غیرتمدن از شرق و شمال موجب گسترش ناامنی شد. پادشاهان به دلیل ناتوانی در تأمین هزینه ارتش، قادر به حفظ اقتدار و امنیت قلمرو خود نبودند. (۱/۵) به همین دلیل اربابان (زمین‌داران بزرگ)، از جمله شاهان، در صدد برآمدند، قسمت‌هایی از زمین‌ها و املاک خود را در برابر دریافت خدمات نظامی و غیرنظامی به زیردستان یا اشراف درجه دوم واگذار کنند. اشراف درجه دوم هم به نوبه خود همین کار را با زیردستان خود کردند و سلسله‌مراتبی از ارباب یا فئودال و باج‌گزار یا واسال به وجود آمد. (۱/۵) واسال به ارباب خود سوگند وفاداری یاد می‌کرد و موظف بود که هنگام جنگ او را یاری دهد، از کاخ و کوشک او حفاظت نماید و به او عوارض و مالیات بپردازد. (۱/۵) (درس ۱۴)

نکته: همیشه مباحث را به صورت علت - معلولی بخوانید تا بتوانید درک درستی از وقایع تاریخی داشته باشید. بگذارید یک نکته‌ای به شما بگویم... دوران فئودالی و حکومت شارلمانی شبیه دورانی است که در ایران حکومت غزنویان تا سلجوقیان و خوارزمشاهیان بر سر کار بودند.

۱۷ نهضت پروتستان، وحدت کلیسای کاتولیک را از میان برد و باعث بروز سلسله جنگ‌های مذهبی میان پروتستان‌ها و کاتولیک‌ها شد که بخش‌های وسیعی از اروپا را فراگرفت. (۱/۵) این نهضت همچنین به تقویت پادشاهان و دولت‌های ملی و رشد اندیشه ملی‌گرایی در اروپا کمک فراوانی کرد. (۱/۵) پیامد دیگر نهضت پروتستان، تضعیف قدرت کلیسای کاتولیک و کاهش نقش آن در زندگی مردم و جوامع اروپایی بود. (۱/۵) (درس ۱۶)

پاسخ امتحان شماره ۲۰

۱ الف) نادرست (۱/۲۵) (درس ۲)، از مشهورترین چهره‌های سبک تاریخ‌نگاری ترکیبی می‌توان به بلاذری (قرن سوم هجری) صاحب کتاب فتوح‌البلدان و دینوری (متوفای ۲۹۰ ق) نویسنده کتاب اخبار الطوال اشاره کرد. / ب) نادرست (۱/۲۵) (درس ۸)، پس از سقوط تیسفون، بقایای ارتش ساسانی در جلولاگرد هم آمدند و با مهاجمان جنگیدند، اما شکست خوردند و بسیاری از آنان کشته شدند (۱۶ ق) / ج) درست (۱/۲۵) (درس ۱۳)

۲ الف) شاه سلیمان (۱/۲۵) (درس ۱۳) / ب) شاه سلطان حسین (۱/۲۵) (درس ۱۳) / ج) بابر (۱/۲۵) (درس ۱۳)

۳ الف) هشام بن عبدالملک (۱/۲۵) (درس ۶) / ب) فضل بن سهل (۱/۲۵) (درس ۷)

۴ الف) گزینة ۱۱ (۱/۲۵) (درس ۷) / ب) گزینة ۲۱ (۱/۲۵) (درس ۱۱)

۵ الف) ۱ مسجد جامع قرطبه و ۲ کاخ الحمراء غرناطه (نگر یک مورد کاف ص ۳۹) (هر مورد ۱/۵) (درس ۶) / ب) ترکان مسلمان عثمانی (۱/۲۵) (درس ۱۵)

۶ الف) جنگ‌های صلیبی به سلسله‌ای از جنگ‌ها گفته می‌شود که مسیحیان به دعوت پاپ و به فرماندهی شاهان و اشراف اروپایی علیه مسلمانان برپا کردند. (۱/۵) این جنگ‌ها حدود دویست سال (۱۰۹۶ م / ۴۹۰ ق - ۱۲۹۱ م / ۶۹۰ ق) طول کشید و چون مسیحیان شرکت‌کننده در آن، نشان صلیب را بر لباس و پرچم‌های خود نصب کرده بودند، به جنگ‌های صلیبی مشهور شد. (۱/۵) (درس ۱۰) / ب) منظور از نهضت ترجمه، جنبش اقتباس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های ایران، یونان، مصر و هند به عالم اسلامی و ترجمه آن‌ها به زبان عربی در دوره عباسیان بود. (۱/۵) نهضت ترجمه تأثیر بسیار زیادی در پیشرفت‌های علمی و فکری و شکوفایی تمدنی مسلمانان داشت. (۱/۵) (درس ۷)

قسطی نکنید: سؤال‌های وصل‌کردنی، همیشه برای بچه‌ها جزء سؤال‌های چالشی و البته حفظی محسوب می‌شود! چاره کار کجاست؟ در هر درس اگر با اسامی جدید و اقدامات و ویژگی‌های دوران‌ش آشنا شدید، آن‌ها را بالای برگه کتاب یا در یک کاغذ بنویسید!

۲ الف) کلام (۰/۲۵) (درس ۷)

مشاوره: بین فلسفه و کلام، کدام به دین و مذهب بیشتر نزدیکه؟ خوب معلومه... کلام! پس گاهی برای پاسخ باید منطق و استدلال هم به خرج داد!

ب) پزشکی (۰/۲۵) (درس ۹)

حواستون باشه: این مطلب که رازی از نظر جرج سارتن بزرگ‌ترین پزشک محسوب میشه، خیلی سؤال خیزه! حتی ممکنه بیرسن از نظر چه کسی رازی بزرگ‌ترین پزشک اسلام محسوب میشه!

۴ الف) گزینه ۳ (۰/۲۵) (درس ۱۱)

حواستون باشه: باقی گزینه‌ها منطق خاصی ندارن! مثلاً تو گزینه «۴» طبقه فرادست و فرودست جابه جاشد! خب این منطق اصلاً درست نیست و اگر می‌گفت طبقه فرادست روزبه‌روز گسترده‌تر شد و در اختیار مغولان قرار گرفت، شاید می‌شد یک جورایی اون رو پاسخ درست در نظر گرفت!

نکته: طبیعی‌ترین پیامد هجوم مغولان در زمینه اجتماعی، برهم ریختن نسبی بافت قومی و جمعیتی بود؛ به هر حال مغولان در سرزمین ایران ساکن شدند!

ب) گزینه ۳ (۰/۲۵) (درس ۱۳)

قسطی نکنید: مادر دوره صفوی، چهارتا بازه زمانی اصلی داریم: تأسیس که مربوط به دوره شاه اسماعیل است، تثبیت که مربوط به دوره تهماسب است، شکوفایی که لقب دوره عباس کبیر است و انحطاط که مربوط به دوره شاه صفی، شاه عباس دوم، شاه سلیمان و شاه سلطان حسین است! پس این‌ها را با هم قاطی نکنید.

۵ الف) دوره مغولان (۰/۲۵) (درس ۱)

نکته: صورت سؤال را با دقت بخوانید! پرسیده در چه دوره‌ای رواج و رونق بسیار یافت که می‌شود همان دوره مغول! اگر می‌پرسید از چه دوره‌ای آغاز شد، ماجرا فرق می‌کرد و پاسخ می‌شد پیشینه‌ای قدیمی در ایران دارد.

ب) قصیده نامه اهل خراسان (۰/۲۵) (درس ۱)

حواستون باشه: انوری شاعر دوره سلجوقیه!

۶ الف) «جاهلی» و «جاهلیت» در اینجا مترادف با نادانی و فقدان علم و معرفت نیست، بلکه دلالت بر فرهنگ و اخلاق خشن، گستاخ و کینه‌جویی دارد که از خلق و خوی تند و سرکش اعضای آن جامعه سرچشمه می‌گرفت (۰/۲۵) و تعصب قبیله‌ای و پیروی کورکورانه از اجداد قبیله در آن جامعه، جایگزین تعقل، منطق و بردباری شده بود. (درس ۳ / ب) جزیه، مالیات سرانه‌ای بود که مردان بالغ اهل کتاب (یهودیان، مسیحیان و زرتشتیان) که به لحاظ مالی توانایی پرداخت آن را داشتند، ملزم به پرداخت آن بودند. (۱) (درس ۴)

با تداوم دسیسه‌گری‌های یهودیان علیه مسلمانان، پیامبر ناگزیر از برخورد با آنان شد و طی سه لشکرکشی و محاصره نظامی به حضور قبیله‌های پیمان‌شکن و توطئه‌گر یهودی در مدینه پایان داد. (۰/۲۵) علاوه بر آن، تغییر قبله مسلمانان از بیت‌المقدس به سوی مکه، یکی دیگر از اقداماتی بود که به فرمان الهی و در پی بهانه‌جویی یهودیان انجام گرفت. (۰/۲۵) (درس ۴)

۱۳ ۱ استفاده از زور برای کسب و حفظ قدرت (۰/۲۵) ۲ موروثی شدن خلافت (۰/۲۵) ۳ قومیت‌گرایی و تشدید تعصبات قبیله‌ای (۰/۲۵) (درس ۶)

۱۴ هم‌زمان با ظهور اسلام، وضعیت سیاسی و اجتماعی ایران چندان مناسب نبود (۰/۲۵)؛ زیرا حکومت ۴۰۰ ساله ساسانی، از یک سو بر اثر جنگ‌های طولانی و پرخرج با روم در غرب و نبردهای پی‌درپی با اقوام بیابان‌گرد در مرزهای شرقی (۰/۲۵) و از سوی دیگر به سبب اختلاف و نزاع بزرگان و اشراف، دچار فرسودگی و ضعف شده بود و فاصله طبقاتی و مشکلات اقتصادی گریبان‌گیر حکومت بود. (۰/۲۵) (درس ۸)

۱۵ یکی دیگر از موفقیت‌های نظامی صفویان در عصر شاه عباس اول، بیرون راندن پرتغالی‌ها از خلیج فارس بود. (۰/۲۵) ایران در آن زمان فاقد نیروی دریایی بود، اما سپاه صفوی با کمک کشتی‌های انگلیسی (۰/۲۵) توانست سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس را که بیش از یک قرن در اشغال پرتغالی‌ها بود، آزاد کند. (درس ۱۳)

۱۶ شاه اسماعیل با فتح هرات، کمال‌الدین بهزاد، یکی از نوابغ هنر نقاشی دربار تیموری را با خود به تبریز برد و به ریاست کتابخانه دربار تبریز منصوب کرد. (۰/۲۵) در این کتابخانه کارگاهی وجود داشت که کتاب‌های بسیار زیبایی در آن تهیه می‌شد. بهزاد و شاگردانش با خلق آثار بی‌نظیر و ترکیب مکتب هرات با عناصر جدید آن را پایه‌گذاری کردند. (۰/۲۵) (درس ۱۴)

۱۷ یکی از وجوه مهم تفکر رنسانس که ریشه در فرهنگ یونان باستان داشت، حرمت نهادن به اعتبار و ارزش انسان و تصدیق استعداد و توانایی‌های او بود که از آن به عنوان اومانیزم یا انسان‌گرایی تعبیر می‌شود. (۰/۲۵) انسان‌گرایان یا اومانیزست‌ها به تبعیت از یونانیان باستان، انسان را محور و مدار جهان می‌شمردند (۰/۲۵) و اعتقاد داشتند که معیارهای اخلاقی و ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی باید بر پایه خواسته‌های انسان و تمایلات دنیوی او ایجاد شود. (۰/۲۵) (درس ۱۶)

پاسخ امتحان شماره ۲۱

۱ الف) نادرست (۰/۲۵) (درس ۱)، سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی (و نه سیاسی) مردم ایران ارائه می‌کنند.

نکته: دقت کنید که وضعیت سیاسی مربوط به حکومت هاست، نه مردم!

مشاوره: شاید بد نباشه بدونی که کتاب‌های تاریخی بیشتر مربوط به تاریخ سیاسی هستند و منابع و نوشته‌های جغرافیایی، سفرنامه‌ها و... مربوط به طبقات عامه مردم!

ب) درست (۰/۲۵) (درس ۹)

نکته: دهقانان از جمله مباحث مهمی در تاریخ ایران پس از اسلام است که اتفاقاً کتاب هم درباره آن‌ها صحبت کرده است!

۲ الف) منصور (۰/۲۵) (درس ۷ / ب) هارون الرشید (۰/۲۵) (درس ۷ / ج) مأمون (۰/۲۵) (درس ۷)

■ ایتالیا زادگاه رنسانس بود. اساس رنسانس بر نوزایی و تجدید حیات فرهنگ یونان و روم باستان قرار داشت.

■ مهم‌ترین زمینه‌ها و عوامل ظهور رنسانس:

- رشد شهرنشینی و تجارت
- گسترش روابط فرهنگی با جهان اسلام
- پیشینه فرهنگی و تاریخی

■ دستاوردها و تحولات رنسانس و عصر جدید:

1 گسترش اندیشه انسان‌گرایی (اومانیزم): هنر رنسانس با ظهور سه هنرمند ایتالیایی یعنی داوینچی، رافائل و میکل آنژ به اوج شکوفایی رسید.

■ اومانیزست‌ها به اصالت انسان و محوریت او در همه چیز اعتقاد داشتند ولی کلیسا، خدا را معیار هر چیزی می‌پنداشت.

2 تحولات علمی: مطرح شدن نظریه چرخش زمین به دور خورشید توسط کوپرنیک - اختراع تلسکوپ توسط گالیله - تحول در پزشکی، داروسازی، فیزیک و ریاضیات - اختراع ماشین چاپ - موفقیت‌های ویلیام هاروی در زمینه کارکرد قلب

3 اکتشافات جغرافیایی و شروع استعمارگری اروپاییان
انگیزه و عوامل اکتشافات جغرافیایی:

— انگیزه اروپاییان برای رسیدن به شرق و جاذبه فراوان سرزمین‌های شرق دور مانند هند و چین برای آن‌ها افزایش اطلاعات جغرافیایی و توسعه مهارت دریانوردی توسط اروپاییان
■ ابتدا پرتغالی‌ها پیشگام اکتشافات جغرافیایی بودند و به دنبال آن‌ها، اسپانیایی‌ها در این راه قدم نهادند که منجر به کشف قاره آمریکا توسط کریستف کلمب شد. اکتشافات جغرافیایی آثار و پیامدهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای داشت.

نکته کشفیات جغرافیایی در حوزه اقتصادی بیشترین تأثیر را برجای گذاشت.

■ تجارت بردگان آفریقایی توسط پرتغالی‌ها شروع شد و با کشف قاره آمریکا افزایش یافت.

4 جنبش اصلاح دین و نهضت پروتستان: جنبش اصلاح دین با اعتراض به برخی نظریات و عملکرد کلیسا شروع شد و نهضت اصلاح دین با مارتین لوتر آلمانی شکل گرفت.

این نهضت ۱- وحدت کلیسای کاتولیک را از میان برد. ۲- باعث بروز جنگ‌های مذهبی میان پروتستان‌ها و کاتولیک‌ها شد که بخش‌های وسیعی از اروپا را فراگرفت. ۳- به تقویت پادشاهان و دولت‌های ملی و رشد اندیشه‌های ملی‌گرایی در اروپا کمک فراوانی کرد.

■ تضعیف قدرت کلیسای کاتولیک و کاهش نقش آن در زندگی مردم، از جمله پیامدهای ظهور نهضت مذهبی پروتستان بود.

خلاصه کیسولی

تاریخ ۲

- خلاصه درس‌های نموداری و کاربردی
- بیان نکات مهم و پرتکرار نهایی
- بررسی مطالب اصلی هر درس برای مرور و جمع‌بندی به سبک نهایی

تطبيق حداکثري با
سؤالات نهایی ۱۴۰۴
ویژه
امتحانات نهایی
۱۴۰۵

قیمت بسته بیست‌پیک
۴۱۰۰۰۰ تومان

مهروماه

هومان

مرکز تخصصی علوم انسانی

خلاصه درس

درس اول

گونه‌های منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

الف) منابع غیرنوشتاری:

- ۱ محوطه‌ها و بناهای تاریخی
- ۲ ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان
- ۳ آثار شفاهی

ب) مراجع و منابع نوشتاری:

- ۱ انواع کتاب‌های تاریخی
 - تاریخ‌های عمومی: تاریخ طبری
 - تاریخ‌های محلی: تاریخ سیستان
 - تاریخ‌های سلسله‌ای: تاریخ بیهقی
 - تک‌نگاری: عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور
 - تاریخ‌های منظوم: شاهنامه
- ۲ سفرنامه‌ها: سفرنامه ناصر خسرو
- ۳ نوشته‌های جغرافیایی: المسالک و الممالک
- ۴ ادبیات و متون ادبی: دیوان حافظ
- ۵ سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها
 - سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی
 - قابوس‌نامه
- ۶ سایر نوشته‌ها: طبقات و انساب

درس دوم

معیارهای سنجش اعتبار خبر تاریخی

الف) سنجش اعتبار و نقد راوی: روایت‌کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است. **مثال** مسعودی

ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی:

- ۱ مطابقت با عقل: از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارها
- ۲ مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد
- ۳ مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی
- ۴ سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان که دو رکن مهم یک رویداد تاریخی‌اند.
- ۵ اعتبارسنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی
- ۶ اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

تاریخ‌نگاری روایی: مورخ، روایت‌های مختلف یک موضوع واحد را ذکر می‌کند. تاریخ‌نگاران، هیچ دخل و تصرفی در روایت‌ها ندارند. **مثال** محمد بن جریر طبری

تاریخ‌نگاری ترکیبی: مورخ، به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها یک گزارش تنظیم می‌کند. در این روش ناچار به گزینش و انتخاب است.

مثال بلاذری و دینوری

تاریخ‌نگاری تحلیلی: مورخ، با بررسی دقیق تمام روایت‌های مربوط به یک رویداد، علل، آثار و پیامدهای آن واقعه را تحلیل و تفسیر می‌کند. **مثال** تجارب‌الامم ابوعلی مسکویه، تاریخ بیهقی و مروج‌الذهب مسعودی

روش‌های ارائه گزارش‌ها و نوشته‌های مورخان دوران اسلامی:

- الف) سال‌شماری (ثبت حوادث به ترتیب زمان وقوع) **مثال** طبری
- ب) موضوعی (محور قرار گرفتن یک موضوع خاص) **مثال** مروج‌الذهب و معادن‌الجواهر مسعودی

درس سوم

شبه‌جزیره عربستان در آستانه ظهور اسلام

نظام اجتماعی و سیاسی: به صورت قبیله‌ها و طایفه‌های گوناگون بودند و خود را به دو دسته قحطانی (جنوبی) و عدنانی (شمالی) منسوب می‌کردند. ← وابستگی شدید عرب‌ها به قبیله خود **موجب** ایجاد عصبیت قبیله‌ای شده بود. همچنین، قبیله‌ها پراکنده بودند و حکومت فراگیر نداشتند.

اقتصاد و معیشت: متأثر از موقعیت جغرافیایی و شرایط اقلیمی و طبیعی

علم و فرهنگ: بی‌توجه به علم و دانش / شعر و شاعری برجسته‌ترین دستاورد فرهنگی اعراب جاهلی دین و اعتقادات: بیشتر بت پرست بودند. / در کنار بت پرستان، معدودی از اعراب به پیروی از حضرت ابراهیم، از پرستش بت‌ها امتناع می‌کردند و از گوشت قربانی آن‌ها نمی‌خوردند. اینان به حنفاء معروف شدند. / قرآن، از وضعیت اجتماعی و فرهنگی آن‌ها با صفت جاهلی یاد کرده است.

بعثت حضرت محمد (ص) و دعوت به اسلام

بعثت پیامبر: در ۲۷ رجب، در سن چهل سالگی و در حال عبادت در غار حرا و با نزول نخستین آیات سوره علق

دعوت خاص و محدود: حضرت خدیجه (س)، حضرت علی (ع) و زید بن حارثه نخستین ایمان‌آوردگان به نبوت ایشان بودند و ابوبکر بن ابی‌قحافه، نخستین فرد از غیرخانواده رسول خدا بود که اسلام آورد.

دعوت عمومی: سه سال پس از بعثت

عکس‌العمل سران قریش: ۱ هر طایفه، از مسلمان شدن اعضای خود جلوگیری کردند و ابوطالب را نیز در تنگنا قرار دادند. ۲ تحریم و محاصره اقتصادی و اجتماعی بنی‌هاشم ← معاهده‌ای نوشتند که روابط اقتصادی با آن‌ها ممنوع شد و بنی‌هاشم برای کاهش آثار مخرب این معاهده، به شعب ابی‌طالب پناه بردند و سه سال آنجا ماندند.

در اندیشه پایگاهی جدید برای اسلام: باز دنیا رفتن حضرت خدیجه (س) و حضرت ابوطالب، اندیشه هجرت از مکه به ذهن پیامبر رسید. به یثرب (مدینه) هجرت کردند.

درس چهارم

ساکنان شهر یثرب در دوران جاهلیت: ۱ گروه یهود ۲ گروه اعراب (اوس و خزرج) / اعراب اکثراً بت پرست بودند.

ارتباط مردم یثرب با رسول خدا

- ۱ مسلمان شدن ۶ نفر یثربی در سال ۱۱ بعثت ۲ بیعت ۱۲ مرد یثربی در سال ۱۲ بعثت ← عقبه اول
 - ۳ بیعت ۷۳ مرد و ۲ زن یثربی در سال ۱۳ بعثت ← عقبه دوم
- اهل صفه: برخی مهاجران بی‌بضاعت که در جوار مسجد پیامبر (ص) در مدینه اقامت گزیدند.
 - اقدامات پیامبر (ص) برای همبستگی میان مهاجران و انصار:
 - پییمان برادری، تحکیم وحدت دینی
 - پییمان‌نامه عمومی مدینه

مخالفان و دشمنان امت اسلام

- ۱ مشرکان ۲ منافقان ۳ یهودیان